

Arkæologi i Danmark – i går, i dag og i morgen

En kommentar

Af C. J. Becker

I sidste hæfte af »Fortid og Nutid« har mag. art. Kristian Kristiansen givet bolden op til en debat om dansk arkæologis stilling i dag og fremover. Som baggrund får man en ret udførlig redegørelse for træk af den arkæologiske forsknings historie her i landet, endda ført helt frem til i dag, samt for nye metodiske retninger. Debatindlæg af denne art er sjældne – altfor sjældne – inden for mange videnskaber og ikke mindst nordisk arkæologi. Derfor må et sådant initiativ naturligt vække interesse, og det skal være velkomment. Da artiklen er optaget i et tidsskrift, der ikke primært henvender sig til fagarkæologer, vil man fra de mange historikere og lokalmuseumsfolk, som udgør grundstammen af læserne, vel være interesseret i at høre mere om sagen og især få en kommentar fra én, der gennem en årrække har arbejdet inden for faget. Derfor de efterfølgende linier.

I sin indledning fastslår K.K., at nordisk arkæologi er blevet isoleret fra historien og sine andre nabovidenskaber, ja mener endog, at samarbejdet »forlængst er ophørt«. Jeg tror, det modsatte er tilfældet. For et par årtier siden var arkæologerne faktisk kommet uhyggeligt langt bort fra deres fagfæller, når det gjaldt udveksling af erfaringer og resultater, men gennem de sidste 10 år er der sket en stadig større tilnærmelse. På anden måde kan jeg ikke forstå, at både Aksel E. Christensens bog om »Vikingetidens Danmark« (1969) og

det lige udkomne første bind af en ny og stor Danmarks Historie (Gyldendal 1977) ofrer så mange sider på arkæologiens resultater inden for felter af fælles interesse, som landbrugets oprindelse og udvikling, bebyggelsens karakter, landsbyens opståen etc. Tilsvarende er der fra arkæologisk side fremkommet indlæg, især Jørgen Jensens inspirerende artikel: Arkæologi og kulturforskning.¹ I 1975 og 1977 blev der under Odense Universitets auspicer holdt bebyggelseshistoriske seminarer med deltagelse af forskelligartede fagfolk.² Nu senest, maj 1978, blev der på Utstein kloster ved Stavanger arrangeret et fællesnordisk seminar med emnet »Vestnordisk byggeskik fra Jernalder til Nyere Tid«, hvor etnologer og arkæologer mødtes. – Endelig kan der mindes om, at middelalder-arkæologi herhjemme nu for alvor er kommet i gang ved oprettelse af en særlig lærestol ved Aarhus Universitet; denne disciplin har aldrig kunnet eksistere uden i nærmeste samarbejde med historie, kunsthistorie og mange flere fag. Og den er lige så vel en del af nordisk arkæologi som forhistorien.

Dersom man ville inddrage moderne svensk og norsk arkæologi, kunne de nævnte eksempler forøges med en hel række store, tværvidenskabelige projekter, hvor arkæologerne er i nærmeste kontakt med fagfæller fra en hel række naturvidenskabelige og humanistiske fag.³

1. Historisk tidsskrift 12 rk. II, 1 (1966). – Se også samme, Arkæologi og historie. Aarb. nord.oldk. 1973, 107–24. – (ikke citeret af K.K.).

2. Bebyggelsesarkæologi. Beretning fra et symposium d. 7.-8. nov. 1975 afholdt af Odense Universitet. Kontinuitet og bebyggelse. Beretning fra et symposium d. 12.–14. maj 1977 afholdt af Odense Universitet. Begge udgivet af Henrik Thrane. Skrifter fra institut for historie og samfundsvidenskab nr. 17 og 22. Odense Universitet (1976 og 77).

3. Se. bl.a. Carl-Axel Mobergs vigtige og vel dokumenterede oversigt »Some Developments in North European Prehistory in the period 1969–1976«, Norwegian Archaeological Review, 11, 1, 1978 (trykt efter at K.K.'s artikel er skrevet).

Man må konstatere, at arkæologien både som videnskab og i forhold til sine omgivelser – rent faglige såvel som samfundsmæssige – i disse år er inde i en stærk udvikling. For nogle af de aktuelle problemer kan der henvises til en efterskrift, som var nødvendig i den seneste udgave af Politikens Danmarkshistorie (1977), hvor Johannes Brøndstedts sidste populær-oversigt er genudgivet.⁴ Ganske vist indeholder denne skitse ikke noget om fagets fremtid, men nøjes med at orientere om den seneste udvikling frem til i dag.

I dette arbejde er bl.a. nævnt en ny metodisk retning inden for faget, betegnet med det i udlandet almindeligt brugte udtryk »New Archaeology«, fordi en oversættelse kan give anledning til misforståelse. For denne NA (som det af praktiske grunde kunne være rimeligt at kalde retningen på dansk) har der hidtil ikke været givet nogen redegørelse herhjemme;⁵ man må derfor se særdeles positivt på K.K.'s udførlige fremstilling, idet han er én blandt flere yngre arkæologer, der forsøger sig med denne metode. Vi får ikke blot en grundig, historisk redegørelse (s. 299–312) med tilhørende litteraturhenvisninger,⁶ men en efterfølgende, selvstændig artikel om Danmarks bronzealder (s. 320–345). Hermed

er der givet læserne en fair mulighed for at vurdere teori og praksis, idet man som bekendt bør vurdere enhver retning mere efter dens resultater end ud fra teoretiske programudtalelser. (Jfr. note 9 nedenfor).

Det må dog nævnes, at K.K.'s historiske bemærkninger omkring NA's introduktion i nordisk arkæologi bør suppleres. Det siges nemlig, at den ny retning i Skandinavien især er vokset frem gennem de arkæologistuderendes fællesnordiske råd og kommet til orde i deres skriftserie »Kontaktstencil«. Men K.K. glemmer, at professor Carl-Axel Moberg ved Göteborgs Universitet gennem mere end ti år i skrifter og forelæsninger har været banebrydende ved her som på lignende områder at orientere og kommentere. I Norge har professor Anders Hagen, Bergen, taget ideerne op, og flere af hans elever har allerede praktiseret dem i større afhandlinger. Endelig har dr. Klavs Randsborg ved Forhistorisk-Arkæologisk Institut i København gennem 5–6 år systematisk forelæst over denne retnings metoder og resultater og holdt en række øvelser, med deltagelse af blandt andet K.K. – Randsborg har også publiceret flere originale studier,⁷ men de savnes mærkeligt nok i K.K.'s fortegnelse over denne litteratur.

-
4. Også udgivet selvstændigt under titlen »De ældste tider«. Heri »Efterskrift«: Hvad sker der inden for den arkæologiske forskning? (s. 518–36). Heller ikke dette bidrag er citeret af K.K. (Det kan nævnes, at bogen ikke er et genoptryk; foruden de selvstændige kapitler er der indføjet så mange orienteringer om nye fund og resultater, at de samlede ændringer i korrektoren fyldte mere end 50 tryksider).
 5. Der kan for øvrigt henvises til en helt ny, svensk artikel: Carl-Axel Moberg: Traditioner i arkeologi, trykt i »Humaniora på undantag?«. – Humanistiska forskningstraditioner i Sverige. En antologi av Tomas Forser. (Stockholm. PAN/Norstedts 1978).
 6. Listen er delt i to afsnit, henholdsvis med overskrifterne »Det historiske perspektiv« og »Den nye arkæologi«, hvoraf det sidste her har særlig interesse. Dog bør man bruge denne liste kritisk, da den opfører ganske konventionelle arbejder og specielle NA-titler i broget blanding. Selv udvalget af NA-arbejder forekommer mindre konsekvent, idet flere vigtige arbejder savnes (se note 7), medens andre forekommer uvæsentlige. *Kontaktstencil*, der citeres her (og efterhånden andre steder), bør ledsages af en kort præsentation. Det er et organ for arkæologistuderende i Norden, udsendt siden 1970 og foreløbig med 14 store hefter på mellem ca. 100 og 350 sider hver. Redaktion og udgivelse går på skift mellem landene. På grund af et ofte lille oplag og den anvendte teknik, stencilering, findes hefterne kun på ganske få biblioteker og er svære at få fat i. Forfatterne er mest studerende – ofte nye i faget –, hvorfor bidragene ligesom redaktionen bliver af yderst varierende kvalitet.
 7. K. Randsborg: Wealth and social structure as reflected in bronze age burials – a quantitative approach, C. Renfrew (ed.): The explanation of culture change: Models in prehistory (London 1973).
 Samme: Social Stratification in Early Bronze Age Denmark: A Study in the Regulation of Cultural Systems, *Præhistorische Zeitschrift* 49, (Berlin 1974).
 Samme: Befolkning og social variation i ældre bronzealders Danmark, *Kuml* 1973–74.
 Samme: Social Dimensions of Early Neolithic Denmark, *Proceedings of the Prehistoric Society* 41, (London 1975).
 Samme: Population and Social Variation in Early Bronze Age Denmark: A systematic Approach, S. Polgas (ed.): Population and Social Evolution (The Hague 1975).
 Samme: Prehistoric populations and social regulation, *Homo* 25, 1976.

Man må derfor sige, at K.K. i sin historiske redegørelse for NA ikke har været tilstrækkelig objektiv og præcis. Det samme gælder desværre de andre forsknings-historiske afsnit, som optager en større del af artiklen. Om fagets historie i forrige århundrede er der både nationalt og internationalt skrevet så meget, at de dele af K.K.'s redegørelse bedst kan overlades til læsernes dom. Det er vanskeligere, når vi tager de første årtier i dette århundrede, mere konkret perioden fra ca. 1892 til ca. 1932, hvor der endnu kun foreligger mindre bidrag på tryk og ingen sammenhængende vurdering. For dansk arkæologisk historie og ikke mindst for lokalmuseernes rolle her er disse årtier ret afgørende. Derfor er det nødvendigt at sige, at K.K.'s fremstilling ligger nær op ad en linie, som findes i 1956-Betænkningen forud for loven om kulturhistoriske museer i Danmark (se K.K.'s litteraturliste). Fremstillingen her er på flere punkter misvisende og tendentiøs, måske fordi den bør ses som et led i den velorganiserede kampagne mod Nationalmuseets placering inden for vor arkæologiske verden, som en række museums- og administrationsfolk med så stort held har gennemført siden ca. 1950. Derfor er Nationalmuseet og især dets direktør i årene 1892–1921, Sophus Müller, skildret på en måde, der skal give indtryk af en snæversynet og lokalmuseums-fjendtlig politik fra Nationalmuseets side. K.K. går videre ad de samme baner og taler bl.a. om, at lokalmuseerne i 1887 fik et reelt graveforbud; endvidere at Sophus Müller også på sit eget museum optrådte diktatorisk og personligt ønskede at tage æren for institutionens videnskabelige resultater, bl.a. med det resultat, at dygtige »assistenter« søgte væk. Ganske bortset fra, at to af de fire her nævnte navne (Friis Johansen og Hatt) først »søgte væk« fra Nationalmuseet henholdsvis 5 og 8 år efter, at Sophus Müller selv var gået af, er billedet af Sophus Müller som videnskabelig leder helt forkert. Det kan dokumenteres, at Sophus Müller i de år, hvor han selv stod stærkest, også fik medarbejderne til at publicere (i deres eget navn), og at mange vigtige fund direkte blev overdraget dem (f.eks. Maglemose-fundet til Sarauw, rige bronzealderfund og bopladser til

Carl Neergaard, vikingeskatten fra Terslev til Friis Johansen, Hobygraven og den gamle Sværdborg-boplads til samme), ligesom han i flere samleværker optog Carl Neergaard som medforfatter (Affaldsdynger fra Stenalderen og ikke mindst bogen om Danevirke).

Det er også urigtigt at karakterisere de første ordninger i forbindelse med statsunderstøttelsen til lokalmuseerne 1887 som indeholdende et forbud mod gravninger. I de nærmest følgende år blev der fra flere museer foretaget selvstændige udgravninger, hvoraf nogle endog publiceredes i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed (hvis redaktør Sophus Müller var); det gælder f.eks. Ribe og Århus. Når Sophus Müller ønskede, at Nationalmuseet skulle foretage alle større udgravninger og vel at mærke gjorde dette i forståelse med det store flertal af lokalmuseumsfolkene, var det ganske enkelt af hensyn til faget som videnskab. De dengang nyindførte udgravningsmetoder stillede både økonomiske og personelt så store krav, at intet lokalmuseum var i stand til at honorere dem. Samtlige museumsbestyrere i provinsen var amatører, d.v.s. havde deres arbejde andetsteds og passede museerne i deres fritid. Det er først fra midten af 1930'erne, at der ansættes faguddannede medarbejdere ved de lokalmuseer, der arbejder med arkæologisk materiale (Odense og Ålborg); Haderslev og Sønderborg indtog dog en særstilling, idet Danmark ved Genforeningen »overtog« de her ansatte museumsbestyrere (C. M. Lund og J. Raben), der begge siden 1920 udførte et loyalt og dygtigt arbejde i nært samarbejde med Nationalmuseet. (De nævnte forhold bør korrigeres i K.K.'s fremstilling. – Der er adskilligt flere rettelser, men det må være nok til belysning af K.K.'s redegørelser).

1933 betegner et mærkeår i dansk arkæologisk historie, således som det flere gange er beskrevet. For de næste ca. 40 år har der hidtil ikke været givet en egentlig redegørelse for fagets historie. Flere oversigter, bl.a. Politikens håndbøger og Ole Klindt-Jensens »A History of Scandinavian Archaeology« (1975) går uden om emnet, vel sagtens fordi det er vanskeligt at skrive historie, når flere af personerne endnu er aktive i deres stillinger, eller

når den skrivende er blandt dem. Derfor vil det heller ikke være korrekt for mig at kommentere K.K.'s forsøg på at trække linierne fra 1933 og frem til i dag op. K.K. er selv klar over, at der inden for faget eksisterer mundtlige traditioner og myter (s. 315); det bør være andres opgave at sortere, hvad der i hans fremstilling er myter, og hvad der er kendsgerninger.

Efter sin præsentation af NA behandler K.K. forskellige områder, hvor de nye metoder og resultater kan komme til at ændre vort billede af Danmarks oldtid. Her er det vigtigt at skelne mellem, hvad der skyldes nye landvindinger hos nabovidenskaberne – først og fremmest de naturvidenskabelige – og hvad der virkelig skyldes den forskningsretning, der er kaldt NA. Her er fremstillingen hos K.K. og den i Politikens Danmarkshistorie (1977) nok så forskellig (se også note 3 ovenfor). De konsekvenser, som en række naturvidenskabelige dateringsmetoder og deres resultater har for visse arkæologiske spørgsmål, har nemlig intet med NA at gøre. Når de nyeste C-14 dateringer ændrer kronologien i f.eks. dansk stenalder, er der tale om vigtige revisioner, men det er helt misvisende at betegne situationen således, at grundlaget for den neolitiske kronologi er væltet.⁸ Tilsvarende må man være klar over, at forøget an-

vendelse af statistik og hjælpemidler som EDB ikke behøver at være udtryk for den nye retning; det er blot naturlige justeringer af metoder, som udmærket kan indpasses i arkæologisk forskning af traditionel art; det findes der allerede gode eksempler på i nordiske arbejder.

Egentlig NA er en metoderetning med bestemte teorier og arbejdsformer, nært knyttet til nogle amerikanske og britiske forskeres arbejde fra de sidste 15 år. Om nogle få år vil de fleste indse, at den blot skal registreres som én blandt flere forskningsretninger, d.v.s. på linie med de forskelligartede strømninger, som har præget europæisk arkæologi gennem det sidste halve århundrede. Den nye retning skal selvfølgelig have mulighed for at vise, hvad den duer til, og om man ad denne vej kan nå bedre og sikrere resultater end gennem andre metoder. Det er derfor, at der har været givet systematisk undervisning i den især ved universitetet i København. Det gælder også her, at man må dømme ud fra resultaterne. Man må som ved alle andre metoder stille det klare krav, at udøveren respekterer fundmaterialet og anerkender de grænser, som nu engang består for et arkæologisk stof. Overskrider man disse grænser, kan det være ligegyldigt, om metoden er af den ene eller den anden art, for resultatet bliver derefter.

8. I det væsentlige og aktuelle spørgsmål om de nye C-14-dateringers betydning for kronologi og kulturforhold i europæisk sten- og bronzealder refererer K.K. problemerne mindre korrekt. Med udgangspunkt i bl.a. Renfrews fortrinlige bog »Before Civilization« (som jeg selv har anvendt i mine seneste forelæsningsnoter) siges det, at flere generationers arbejde inden for kronologisk forskning er »væltet omkuld«, og at metoden har tilføjet arkæologien »et metodisk og kulturhistorisk knæk« (s. 300). Som eksempel nævner K.K. den danske kronologi for mellem-neolitik tid og specielt forholdet mellem de to vigtige grupper, tragtbæger- og enkeltgravskulturen, hvor den gamle opfattelse af delvis samtidighed må erstattes af kontinuitet (s. 300, sp. 2 – pas på trykfejlen »samvittighed« her). – For det første behandler Renfrew hovedsagelig de fælleseuropæiske problemer og forholdet mellem Nærorient plus Det ægæiske område over for Nord- og Vesteuropa; her må der foretages radikale ændringer af det hidtidige kulturbillede. Når det gælder de lokale områder, siger R. udtrykkeligt, at den relative kronologi normalt er klar nok uden C-14 (s. 106 i 2. udgave, 1975), d.v.s. fortsat er fuldt brugbar. For det andet må jeg nævne, at det nye, af K.K. refererede billede af vore to nævnte stenalderkulturer kan træffes på tryk og bl.a. ses i Nationalmuseets nye udstilling, men findes netop ikke i det af Karsten Davidsen citerede (og senere) arbejde; her regnes stadig med delvis samtidighed og kulturmodsatning, skønt tidspunktet for enkeltgravskulturen på ny må forskydes, ligesom det blev i 1954 (Acta Archaeologica bd. 25, 93 ff).

Noget barokt virker det, at K.K. derefter nævner pollenanalysen som et andet eksempel på en naturvidenskab, hvis resultater »har fremtvunget nye kulturhistoriske problemstillinger for arkæologerne« (s. 300). Som bekendt bygger den gamle opfattelse af forholdet mellem ældre og yngre stenalders kulturer (mesolitikum og neolitikum) for en væsentlig del på de naturvidenskabelige resultater, som J. Troels-Smith publicerede i årene 1938–43. Med hjælp af C-14 mener flere forskere (bl.a. Troels-Smith) i dag, at dette billede skal ændres afgørende, således at tolkningsmodellen med forskelligartede, men samtidige stenalderfolk må erstattes af kontinuitet, d.v.s. at den gamle jægerbefolkning langsomt bliver agerbrugende (Se herom 1977-udgaven af Pol. Danmarkshist., efterskriftet).

Der er rigtigt, at man i dag er kritisk indstillet over for mange af de fængslende, men letsindige tolkninger, der var populære i 20'erne og i 30'erne, og som bl.a. prægede Brøndstedes første udgave af Danmarks Oldtid. Folkevandringer, erobringer, undertrykkelse af andre stammer, statsdannelse, sociale strukturer etc. er begreber, som hos andre videnskaber og forskere, f.eks. historikere, let kan blive opfattet som kendsgerninger, medens de i virkeligheden blot er arbejdshypoteser eller tolkningsmuligheder. Men bliver det bedre, når NA postulerer lignende resultater ud fra sin metode.⁹

K.K. har derefter et afsnit, der kaldes »Status og Fremtidsperspektiver«, hvor de foregående redegørelser og analyser munder ud i en række forslag. Efter K.K. (s. 312) må den nødvendige ændring af arkæologiens videnskabelige målsætning – via NA – få konsekvenser for den arkæologiske virksomhed herhjemme, og der formuleres i seks punkter en »forskningspolitik, der forbinder målsætning med arkæologisk praksis« (s. 312).

Når talen er om et fags fremtid, må de yngre initiativ og ideer tælle på linie med ældre kollegers erfaring og sans for det praktisk mulige. Har man virkelig sat sig ind i de problemer, der gælder for faget i dag, vil ethvert forslag blive mødt med interesse. Men det er vel et spørgsmål, hvor meget K.K. har sat sig

ind i også disse problemer. Lad mig derfor kort kommentere hans seks punkter:

ad 1). K.K. mener, at den arkæologiske uddannelse ved universiteterne bør ændres, og mest grundlæggende i København. I de seneste år er der blevet temmelig stor forskel på studieforløbet inden for den længste uddannelse (magisterkonferensen) i København og Århus. Det kan være en fordel, fordi undervisningstilbuddet bliver større; hvilken ordning man så vil foretrække, bør være individuelt. Skal man vurdere deres værdi, må man atter se på resultaterne, d.v.s. hvordan ordningerne fungerer i praksis. Hidtil har både studenter og lærere i København været enige om at bevare den gamle form for magisterkonferens; på den ene side stiller den nok så store krav til de studerende og deres modenhed, på den anden side er rammerne så vide, at mange forskellige retninger inden for faget kan studeres med lige stort udbytte; som nævnt ovenfor er NA blevet doceret systematisk her.

ad 2) K.K. mener, at man ved fordeling af forskningsmidler til museer og universiteter bør satse mindre på »typologiske-kronologiske studier« og mere på samfundshistoriske studier. Som det fremgår af trykte rapporter fra Forskningsrådet og universitetsinstitut-

9. Det vil være rigtigst at supplere min kommentar med et par bemærkninger om den artikel, som K.K. har fået trykt i samme hefte (Bebyggelse, erhvervsstrategi og arealudnyttelse i Danmarks bronzealder (s. 320–45), idet den tjener som et eksempel på NA anvendt på et dansk stof. Artiklens væsentligste resultat refereres da også i K.K.'s første afhandling (s. 315: »Danmarkshistoriens første økonomiske krise indtraf i slutningen af bronzealderen som et resultat af økologisk overudnyttelse og befolkningsoverskud«), et resultat, der må være af interesse for mange historikere, og som illustreres af en let forståelig tegning i den oprindelige artikel (s. 340, fig. 12). – Af pladshensyn er en udførlig debat ikke mulig; det skal blot siges, at K.K.'s artikel anvender arkæologisk og pollenanalytisk primærstof på en mildt sagt letsindig måde. K.K. mener at se en udvikling inden for vegetation, kulturlandskab og erhvervsmuligheder lige fra enkeltgravskulturen i neolitisk tid og helt frem til yngre bronzealder, d.v.s. gennem et tidsrum, der spænder over ca. 1700 år (med de nye dateringer endda ca. 2300 år; om »gamle« og »nye« dateringer se bl.a. Pol. Danmarkshist. I, s. 36 og skema s. 542). *Arkæologisk* findes der yderst få konkrete iagttagelser om erhvervstypen hos enkeltgravskultur samt i både ældre og yngre bronzealder, medens det lange, sen-neolitiske afsnit (ca. 300, respektive ca. 600 år) næsten helt savner dokumenterede oplysninger; (at K.K. af praktiske grunde slår sen-neolitisk og enkeltgravskultur sammen, er rent metodisk ubegribeligt for en arkæolog af den gamle skole). *Pollen-botanisk* er situationen mere betænkelig, da der mig bekendt ikke findes nogen undersøgelse, der kan belyse vegetationsudviklingen gennem det samme tidsrum i blot et enkelt af de geografisk så forskelligartede danske landskaber. Det er i de få foreliggende diagrammer heller ikke muligt at udskille enkelte perioder eller århundreder gennem yngre neolitisk tid og bronzealder. Store dele af K.K.'s undersøgelse hviler derfor på et grundlag, der for en arkæolog må forekomme så spinkelt, at enhver videre slutning snarere bør kaldes fri fantasi end en arbejdshypotese. Det er et spørgsmål, om sådanne metoder er egnet til at styrke tilliden til vort fag i de mange nabo-discipliner; K.K. har jo med rette peget på, at mange ældre hypoteser i arkæologien har vakt nogen mistillid til dens resultater.

terne, har man i den sidste halve snes år netop fulgt denne linie og støttet såvel enkeltprojekter som det store initiativ »Det arkæologiske boplads-udvalg«, hvis formål har været at skaffe ny viden om samfundsforholdene i oldtiden. Det sker bl.a. gennem udgravninger af hidtil ukendt omfang – især af bopladser – og med helt overraskende, nye oplysninger om samfundet og dets struktur gennem bronze- og jernalder. Men disse resultater kan lige så godt indpasses i den mere traditionelle arkæologi, sådan som det hidtil er sket.

ad 3). K.K. mener, at NA så vidt muligt skal udnytte det arkæologiske materiale fuldstændigt, hvorfor det eksisterende fundstof skal publiceres i sin helhed. Ak ja, det er et gammelt ønske fra mange arkæologers side. Men af praktiske og økonomiske grunde har det kun været muligt inden for begrænsede felter. Der er dog én undtagelse, nemlig det store værk om ældre bronzealder i Danmark og omliggende landskaber (E. Aner & K. Kersten: Die Funde der älteren Bronzezeit des nordischen Kreises in Dänemark, Schleswig-Holstein und Niedersachsen). Resultaterne er efter de første 4 bind (1973–78) tilgængelige og bør i høj grad anerkendes. Men man bør samtidig vide, hvad der ligger af arbejde og omkostninger bag dette projekt, både i dag og om 10–15 år, når det tidligst (og forhåbentlig) kan afsluttes; initiativet er tysk, og omkostningerne – i millioner af DM – blev gennem en halv snes år båret af tyske institutioner. Jeg nævner det blot som udtryk for, at man ikke fra dansk side havde mulighed for at starte og gennemføre et sådant arbejde på linie med fagets andre forpligtelser. Og det har man næppe heller i dag.

ad 4). Vi kan være enige om, at en stadig større procentdel af det arkæologiske materi-

ale fremdrages gennem lokalmuseernes arbejde, og at der i stigende grad er behov for lige så vel uddannede folk her som ved de centrale museer og universiteter. Det er der faktisk sørget for, og K.K.'s væsentligste ønske indskrænker sig til, at også Sjælland bliver repræsenteret lige så godt som det øvrige land. Som hans eget kort, fig. 3, viser, er dette faktisk tilfældet, og især på Sjælland kan og bør Nationalmuseets folk træde hjælpende til. Jeg kan ikke se noget problem.

ad 5) Der ønskes en ny registrering af samtlige monumenter og oldsagsfund for hele landet, en såkaldt »sogneberejsning«. Det er rigtigt, at Nationalmuseets nuværende beskrivelser er utilstrækkelige, og der er derfor et par gange gjort forsøg på at udbygge dem efter lignende principper, som K.K. forestiller sig. De første er publiceret i Therkel Mathiassens to bøger.¹⁰ Også det tredje, igangværende forsøg på SV-Fyn¹¹ viser, at et landsdækkende initiativ vil kræve en meget stor indsats både af kvalificeret mandskab og i tid. Man har endda indvendt, at selv Mathiassens omfattende arbejder ikke blev gjort grundigt nok og med tilstrækkeligt skolede medarbejdere. Et nyt projekt og for hele landet vil ikke kunne løses inden for én generation, selv om man havde midler til det.

ad 6). En central EDB-registrering af alle arkæologiske fundgrupper er ifølge K.K. under forberedelse, og den vil blive et nødvendigt hjælpemiddel for alle arkæologiske institutioner og navnlig for deres medarbejdere. Man kan sådan set godt sige, at projektet er under forberedelse, men så bør det tilføjes, at det begyndte så småt for godt 20 år siden, og at planerne bl.a. er beskrevet af O. Voss i Kuml 1966. Allerede dengang havde man vedtaget at placere et centralt arkiv for fund og mindesmærker i Århus, og Aarhus Universitet fik

10. Therkel Mathiassen: Studier over Vestjyllands Oldtidsbebyggelse (Nat. Mus. Skr. Ark.-Hist. rk. II, 1948). – Samme: Nordvestsjællands Oldtidsbebyggelse (sammesteds VII, 1959). – I denne forbindelse bør nævnes det bredere anlagte og for forskningen nok så nyttige værk »Die vor- und frühgeschichtlichen Denkmäler und Funde in Schleswig-Holstein«, hvoraf er udkommet seks svære bind (1939–63); hertil slutter sig et om Hamburgs område (1960); projektet er således nået omtrent halvvejs gennem mere end 40 år.

11. Se note 2 ovenfor (bebyggelsesarkæologi).

(vist i 1963) bevilget to nye medarbejdere til dette formål.

Skal man resumere, er der ikke så forfærdelig mange nye ideer i K.K.'s forskningspolitik; derimod nævnes en række områder, hvor danske arkæologer på et eller flere tidspunkter har overvejet eller endog startet projekterne, men atter opgivet på grund af manglende bevillinger eller manglende mandskab, selv gennem de ekspansive, »glade« 1960'ere. Hvis det økonomisk bliver muligt at sætte et eller flere af disse 20–30 års-projekter i gang, må danske arkæologer alligevel vælge eller prioritere, for det er mildest talt naivt at tro, at man kan gå i gang med det hele, selv om der i dag er flere uddannede magistre, end der (desværre) synes at være brug for. For de videnskabelige medarbejdere skal betales, deres assistenter og deres udstyr skal betales, så i sidste instans er det hele et spørgsmål om bevillinger, ikke blot om målsætning.

Så glemmer K.K. endda et vigtigt, meget pengekrævende område, som i høj grad har betydning for fagets fremtid og derfor prioriteres højt af andre fagfolk, nemlig de udgravninger, der skal foretages for at redde så mange fund som muligt, inden de ødelægges af landbrugets og entreprenørernes maskiner. Og det skal ikke være planløse eller tilfældige gravninger. Hele K.K.'s afsnit om arkæologiens fremtidsperspektiver må derfor forekomme en ældre kollega, der har arbejdet nogle år med praktiske forhold inden for faget, for helt urealistisk og i hvert fald ikke gennemtænkt.

Ude i det praktiske liv, i den såkaldte »private sektor«, véd enhver virksomhedsleder, at man kan og skal planlægge for fremtiden. Man laver prognoser for det næste år, for to, tre eller fem år. Længere tør man sjældent tænke, selv i den bedst konsoliderede og vel styrede virksomhed. Er der så stor forskel på et privat firma og et offentligt museum, eller – for at tage et højere plan – på en koncern og et videnskabeligt fag? Men er der inden for ar-

kæologien det nødvendige samarbejde og en effektiv styring, og har man den oversigt over fagets økonomiske muligheder, som er betingelsen for en prognose?

Nej, dansk arkæologi har i øjeblikket netop her alvorlige problemer at slås med, og de må løses, inden man kan lægge planer for fremtiden. Det gælder bl.a. samarbejdet mellem de mange institutioner, der primært arbejder med arkæologi. For tre år siden søgte jeg rejst en debat om dette spørgsmål,¹² men så vidt jeg i dag kan skønne uden noget som helst resultat.

Problemet er ganske enkelt det, at Nationalmuseet indtil ca. 1950 var ene om at have penge og mandskab nok til at kunne drive arkæologisk forskning herhjemme, og derfor var der mulighed for en styring. Gradvis er billedet ændret, således at man i dag har en hel række selvstændige institutioner fordelt på tre ministerier og uden noget koordinerende organ. Medens Nationalmuseets betydning (desværre) gradvis er reduceret på snart sagt alle områder, er lokalmuseerne udbygget kraftigt, og de har overtaget de fleste opgaver med indsamling af materiale i marken. En stor del af den rene forskning udføres ved de to universitetsinstitutter, ofte i et frivilligt, og derfor ligesom tilfældigt samarbejde henholdsvis med centralmuseerne i København og Århus. Som den nyeste og i øjeblikket største institution er Fredningsstyrelsen vokset frem og har overtaget hele arbejdet med undersøgelse og bevaring efter Naturfredningsloven og andre antikvariske love. Som bekendt ledes hele denne for dansk arkæologi så vigtige virksomhed nu af Miljøministeriet og dets embedsmænd. Det ønske, der senest i 1975 blev fremsat om et effektivt koordinerende organ, d.v.s. sammensat af fagfolk fra alle institutioner og med *besluttende* myndighed, blev kun til et rådgivende nævn (nedsat 1976), og endda uden at alle større institutioner blev repræsenteret.¹³ Her er som sagt fortsat et for arkæologiens fremtid afgørende

12. Hvorfor graver arkæologerne? *Kronik Aarhus Stiftstidende* 29. aug. 1975, genoptrykt i *Stof fra danske museer* nr. 14, 1975, (jfr. Ole Klindt-Jensens kronik sammesteds 30. augs. 1975, også genoptrykt i *Stof fra danske museer* nr. 14, 1975).

13. Også K.K. siger (s. 313), at der savnedes en forskningspolitisk koordinering af samtlige arkæologiske institutioner

problem. Før det bliver klaret, vil det være forgæves at opstille landsdækkende planer for fremtidig forskning.

Der tales ofte om krise for arkæologien herhjemme. Man skriver jævnligt om alt for små bevillinger, man skriver om manglende stillinger for uddannede folk, og man skriver om problemer med primærstoffet, d.v.s. fund og anlæg, som landbrugets stigende mekanisering og omfattende anlægsarbejder rundt omkring tilintetgør i hidtil ukendt omfang. Men inden for et fag, hvis kildemateriale er de tilfældigt overleverede, materielle levn fra titusinder af år, ville man selv med stærkt forøget aktivitet kun få fat på brøkdelen af det, som en gang var. Det er nu en gang fagets vilkår, i dag som tidligere. Faktisk står dansk oldtidsforskning i dag med bedre muligheder og sammenlagt med større bevillinger end nogensinde tidligere i de ca. 150 år, hvor man kan tale om en videnskabelig arkæologi. I dag er vi omsider nået frem til, at faget selv kan uddanne sine medarbejdere, (således som det rigtigt er understreget af K.K.). Med velkvalificerede folk inden for alle de områder, hvor der i dag drives arkæologisk virksomhed, kan man udrette noget for faget. Men grundlaget for dette arbejde med arkæologi er og bliver forskningen, d.v.s. den videnskabelige indsamling, behandling og bearbejdelse af fundstoffet. Den er lige nødvendig for museernes arbejde (med formidling gennem udstilling og skrift) som for andre fags viden om, hvad der

skete forud for den korte, historiske tid herhjemme.

De lige nævnte og for mange læsere temmelig selvfølgelige bemærkninger har betydning for det sidste og vigtige spørgsmål, som K.K. rejser i sin artikel. Er der grund til at ændre selve arkæologiens målsætning og formulere en ny forsknings- og kulturpolitik? Andre videnskaber får stillet samme spørgsmål, især fra de yngste i faget eller fra kredse uden for dette; der kan være tale om kredse, der ønsker at anvende resultaterne til bestemte – ofte politiske – formål, eller om folk, der føles et ansvar ved at bevilge penge til noget, som for dem kan synes unødvendigt.¹⁴

Arkæologien er som mange kulturvidenskaber en selvstændig disciplin (omend i nært samarbejde med flere naboområder). Den har sit virkefelt inden for de årtusinder, som ligger forud for den historiske tid, og er her så godt som den eneste mulighed man har for på videnskabelig måde at registrere menneskets historie og samfundsforhold under de forskellige vilkår. Skiftende generationer af forskere har forsøgt at udtrykke et videregående mål med deres virke. Men er det nødvendigt? Er det ikke i første omgang tilstrækkeligt med den formulering, at arkæologien som enhver anden grundvidenskab skal have orden i sit primærstof, sørge for, at dette fortsat kan øges, udvikle sine særlige metoder – gamle som nye – ved indsamling og bearbejdning af materialet for derpå at kunne stille resulta-

virksomhed i Danmark, men omtaler så, at et forslag til en sådan koordinering blev fremsat i Betænkning vedr. revision af museumslovene (nr. 727, 1975), og at det resulterede i oprettelse af *Fortidsminderådet* (anf. st. note 31). – Opmærksomme læsere vil se, at der i betænkningen alene er tale om lokaliteterne og deres forhold til Fortidsminderforvaltningen, hvorimod Nationalmuseet og dets relation til samme institution ligger uden for forslaget; endelig er universiteterne med deres forskning overhovedet ikke omtalt. (anf. st. kap. 10, s. 169 ff. – For øvrigt tog Miljøministeriets repræsentant udtrykkeligt afstand fra kap. 10 (anf. st. s. 199)). – K.K. synes ikke at have forstået, at den nævnte betænkning og efterfølgende lov var led i den beklagelige magtkamp inden for arkæologien, der som nævnt andetsteds er resulteret i, at Miljøministeriets *Fredningsstyrelse* (5. kontor) nu dirigerer væsentlige dele af den antikvariske virksomhed i stedet for som tidligere Nationalmuseet. Ministeriet vil sikkert mene, at den videnskabelige sagkundskab er tilgodeset på betryggende måde gennem det nævnte Fortidsminderåd. Men dette organ, hvis medlemmer er udpeget af Miljøministeriet, har kun rådgivende myndighed. Allerede nu, to år efter, viser det sig klart, at en arkæologisk forskningspolitik ikke lader sig praktisere ad denne vej. – og det har vist aldrig været Miljøministeriets mening.

14. For at undgå misforståelser må det siges, at K.K. blot taler om »overordnet forskningspolitisk målsætning for den arkæologiske virksomhed«; mine afsluttende bemærkninger skal derfor ikke ses som en kritik af noget, vi vist er enige om, men som en advarsel mod, at en overordnet målsætning kan få farlige konsekvenser. Fra både centraladministrationens folk og politikere tales der i disse år jævnligt om en styring af forskningen, vel at mærke gennem andre end forskerne selv.

terne til rådighed for sig selv og for andre i en så redelig og objektiv form som mulig. At arkæologerne stiller de primære resultater til rådighed for egne formål betyder, at den enkelte forsker friere bør kunne formulere sine hypoteser og opbygge den helhed, som han selv og især andre forlanger, når det gælder tolkning af arkæologisk fundstof; for i følge sagens natur vil dette altid være så fragmentarisk og så tilfældigt som kun få andre videnskabers materiale.

Derimod kan det være direkte farligt, hvis man vil opstille krav om eller lave fælles regler for, hvordan de arkæologiske resultater

formuleres og anvendes. Fagets folk vil næppe kunne enes herom, og et diktat udefra vil være et brud med vor århundred-gamle tradition for forskningens frihed. Ude omkring i Europa – for den sags skyld også i Norden – har man gentagne gange oplevet, at resultater fra en målrettet og dirigeret arkæologisk forskning er stillet til rådighed for ideologiske eller politiske formål, ja i grove tilfælde brugt som påskud til erobringskrige og til undertrykkelse af mennesker med en anden racemæssig, sproglig eller kulturel baggrund. Sporene skræmmer.